

his ships and those of the Dutch. Negotiations between chancellor Christen Friis and Carel van Cracauw, the representative of the States General, ensued. Probably the chancellor intended to use the statement on the extent of the Northern Sea, (which averred that it extended to Spitsbergen) in the course of these negotiations.

Finally the possibility is discussed that the chancellor's step should be seen in connection with a Danish-English contest caused by John Selden's pamphlet *Mare Clausum* (1635/36). From Danish historical sources, however, no definite conclusions can be made on this point.

2.

Drabet på Hans Schade 1703.

En krise i Chr. Siegfr. von Plessens liv.

Af

J. Boisen Schmidt.

Efter at Chr. Siegfr. v. Plessens¹ modstandere i året 1700 havde bevæget kong Frederik IV til at afskedige ham fra posten som direktør for rentekammerkollegiet, begyndte Plessen i de følgende år at afvikle sit tjenesteforhold til den danske konge. Medens han var i færd hermed, indtraf der en begivenhed, der — i det mindste for en kortere tid — yderligere skulle formørke forholdet mellem kongen og ham.

Denne begivenhed var drabet på den tidligere polske resident i København, Hans Schade, natten mellem den 9. og 10. oktober 1703. Drabet blev begået af kammerråd Burchard v. Suhm. Der er i denne ulykkelige hændelse adskillige dunkle punkter, som gør en nærmere undersøgelse af den ønskelig.

Hans Schade (1671—1703)², rektorson fra Roskilde, betrådte i 1696 den diplomatiske løbebane, idet han dette år blev udnævnt til polsk resident i Amsterdam, hvor hans svigerfar, professor Marcus Meibom, havde slået sig ned. 4 år senere forflyttedes Schade imidlertid til en tilsvarende stilling i København, åben-

¹ Om Plessen se Dansk biogr. Leks. XVIII (1940), 395—401.

² Dansk biogr. Leks. XXI (1941), 29—30.

bart fordi man ved det polske hof mente, at han som dansker ville kunne gøre god fyldest ved det danske hof. Denne nye stilling fik han dog ikke megen glæde af. Hans selvbevidste væsen synes at have virket frastødende på mange, og også Chr. Siegfr. v. Plessen havde han allerede fra Amsterdamtiden¹ været en skarp modstander af, fordi Plessen, efter hans mening, skulle have bedraget ham for en større sum penge² og herigennem kom han også i modsætning til Plessens nære ven og politiske meningsfælle, overkrigssekretær Christian Lente. Da det endvidere viste sig, at Schade havde meget svært ved at få sin løn fra Polen udbetalt, begyndte han snart at søge om sin afsked. I mellemtiden havde Plessen — for at bekæmpe Schade — ivrigt protegeret en franskmand ved navn Antoine Moreau³, der tidligere havde stået i polsk tjeneste, med det formål at få Schade skiftet ud med denne. Dette lykkedes virkelig i maj 1703.

Årsagen til Plessens bestræbelser for at fælde Schade skal næppe søges i det nævnte pengemellemværende, hvor pinlige sådanne beskyldninger end kunne være for den, de gik ud over. Den meget velhavende og ansete statsmand kunne tage sig dem let. Grunden er sikkert snarere den, at det måtte være af betydning for Plessen og Lente, der som tilhængere af en ydrepolitisk tilslutning til sømagterne stod i skarp modsætning til det herskende franskvenlige parti under ledelse af storkansleren, grev Conrad Reventlow, og Th. B. v. Jessen, at have gode forbindelser med så mange repræsentanter for det i København værende diplomatiske korps som muligt. Polen spillede desuden en stor rolle i den danske ydrepolitik på grund af vort lands spændte forhold til Sverige. At få besat stillingen som polsk afsending i København med en mand, der var dem ubetinget trofast, og

¹ Plessen opholdt sig i Holland under kongressen i Rijswick.

² Brev fra J. G. Lesser til Christian Ludvig v. Plessen 22/9 1703. Lessers lange række af breve til Chr. Ludvig v. Plessen er først for nylig blevet fremdraget og befinder sig nu i Rigsarkivets mikrofilmsamling under betegnelsen D. 61.

³ Moreau havde været polsk resident i København 1693, 1696 og 1697, samt envoyé extraordinaire sst. 1700 11/8—13/11, se Bittner u. Gross: Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder I (1936), 414.

gennem hvem de var sikre på at blive holdt nøje underrettet, ville derfor være en stor gevinst for Plessen og Lente.

Moreau fik dog ikke længe lov at nyde sin triumf, thi allerede d. 9. oktober 1703 døde han ret pludseligt af et slagtilfælde. Nu udviklede begivenhederne sig hastigt. Plessens højtbetroede sekretær Johan Georg Lesser opholdt sig ved Moreaus dødsleje, og da den polske envoyé havde draget sit sidste suk, ilede Lesser straks til Plessen, der sammen med oversekretær i Danske Kancelli Ditlev Wibe og oversekretær i Tyske Kancelli Christian Sehested spiste til middag hos admiral Christopher Ernst v. Stöcken i dennes hus. Plessen gav straks sin sekretær ordre til at vende tilbage til Moreaus bolig, forsegle hans papirer og sørge for, at der blev draget omsorg for den døde. Dette udførte Lesser prompte og gik derefter hjem til sig selv. Ved midnatstid blev han imidlertid anmodet om at komme hen til Moreaus bopæl igen, da Schade havde indfundet sig der for at beslaglægge Moreaus papirer. Under et påfølgende skænderi trak man kårderne, og kammerråd Burchard v. Suhm, der var fulgt med Lesser, tilføjede Schade et sådant stik i underlivet, at denne døde den følgende dag¹.

Dette er i *hovedtrækkene*, hvad der skete natten mellem d. 9. og 10. oktober 1703. Undersøgelsen kan nu rettes mod to forskellige punkter. For det første: Var drabet på Schade et veltilrettelagt komplot for at skaffe en farlig modstander af vejen, eller var det resultatet af et af de i datiden så hyppigt forekommende slagsmål på blanke våben, hidrørende fra sammenstødet mellem to opbrusende og hidsige temperamenter, altså en tilfældig, ikke forud gennemtænkt handling? At få klarhed over dette er af stor betydning for bedømmelsen af Plessens stilling til denne sag. Var drabet et forud planlagt komplot, vil man ikke kunne sige Plessen fri for et medansvar, idet det næppe ville have kunnet finde sted uden hans vidende. For det andet: hvilke følger fik drabet for Plessen selv i hans forhold til Frederik IV?

Der foreligger en del vidnesbyrd om selve drabet. I 1713,

¹ Lessers brev af 22/10 1703.

altså 10 år senere, udgav Schades svigerinde Anna Meibom en udførlig fremstilling af hans liv og behandlede deri også hans død¹. Det hele, meget lidenskabeligt skrevne værk har tydeligt til formål dels at vække offentlighedens medlidenhed med Schades efterladte og dels — hvad der interesserer os ulige mere — at sætte Plessen i gabestokken. Plessen er for hende blevet indbegrebet af al ondskab og lumskhed, han er årsagen til Schades ulykke, han har anstiftet det morderiske komplot mod Schade, og han har forfulgt enken i de følgende år for også at komme hende til livs. Denne hadske skildring var det eneste trykte arbejde, der fremkom om sagen i mange år, og den blev kendt her i landet. Luxdorff har ejet et exemplar af den², Giessing synes at have brugt den til sin skildring i sine »Jubel-Lærere« af Peder Schade, residentens fader³, og O. Wolff fremdrog store dele af den i sin Journal⁴.

Anna Meibom hævder, at både Schade selv og hans fætter Hans Trojel⁵, den senere sognepræst ved Vor Frelser's kirke, i 1725 dømt til livsvarigt fængsel for sine angivelser af en af ham selv opdigtet sammensværgelse mod kongehuset, med magt blev holdt fast af kammerråd Suhms folk, hvorefter denne stak sin kårde i livet på Schade, at Suhm med andre ord begik et regulært mord. Dette kan dog ikke være rigtigt, thi i en af Schade over for notarius publicus d. 10. oktober mellem kl. 3 og 4 om

¹ »Relation veritable de L'Horrible et Detestable Assassinat commis en la personne de Mr. de Schade, conseiller et Resident du Roi de Pologne à la Cour de Dannemarc; avec les cruelles persecutions qvi ont été faites pendant son séjour à Copenhague, et q'on a continué d'exercer après sa mort contre sa veuve«. Utrecht 1713. 8°, 212 sider.

² Dette exemplar blev brugt af Wolff til oversættelsen af skildringen i hans Journal.

³ Nye Samling II, 1, (1781), 165 ff.

⁴ Odin Wolff: Journal for Politik, Natur- og Menneske-Kundskab (1814) IV, 193—258 og (1815) I, 24—58, 97—132 og 213—37.

⁵ Bricka: Da. biogr. Leks. XVII (1903), 526 ff. Trojel var en søn af Hans Schades faster Maren Schade, der var gift med sognepræst Thomas Trojel. Se også ibid. IV (1895), 91 f. Noget vidneudsagn fra Trojel synes der desværre ikke at foreligge.

morgenen afgivet erklæring¹ nævner han udtrykkeligt, at kun Trojel blev holdt fast, og at han, Schade, selv havde sin kårde fremme. At Trojel blev holdt tilbage, skyldes derfor sikkert kun, at man ville lade Suhm og Schade afgøre deres mellemværende uden indblanding fra anden side. Der er intet i den døende Schades erklæring, der tyder på, at han har opfattet situationen som andet end et regulært slagsmål. Havde der været noget i retning af et komplot, skulle Schade, der jo hadede Plessen, nok have vidst at fremføre det. Heller ikke over for den præst, der blev tilkaldt, da det lakkede mod enden med Schade, synes han at have udtalt sig anderledes end over for notarius publicus².

Som et yderligere, indirekte, bevis kan det anføres, at der i hændelsesforløbet faktisk ingen tid var for Plessen til at anstifte et sådant komplot. Lesser fik jo meddelelsen om Schades ankomst ved midnatstid, hvorpå han straks, fulgt af Suhm, begav sig derhen. Kort tid derefter faldt det dødbringende stik. Ingen kunne vide, at Schade ville dukke op hos Moreau så sent på natten. En eventuel sammensværgelse skulle da have været tilrettelagt i de få minutter, der forløb mellem budskabet om Schades ankomst og Lessers og Suhms indtræden i det moreauske domicil, hvilket forekommer særdeles usandsynligt.

Alt synes således at tyde på, at Lesser, der i et brev til Plessens søn, Chr. Ludv. v. Plessen, gav denne en øjenvidneskildring af det skete³, har ret, når han betegner drabet som en hidsighedshandling. Noget helt andet er så, at den lesserske skildring forekommer alt for uskyldsren for hans eget vedkommende. Fx. hævder han, at han først næste dag blev klar over, at Schade var alvorligt såret, men også Lesser har vidst, hvor lidt man dengang kunne stole på brevhemmelighedens overholdelse. Det,

¹ Afskrift af notarialerklæringen findes som indlæg til Sjæll. Tegn. 1703 nr. 348.

² Præstens erklæring findes som indlæg til Sjæll. Tegn. 1703, nr. 348. Schades værtsfolk, Nicolo og Anne Marie Aubertin, oplyser i deres vidneudsagn af 17. oktober (ibidem) intet af betydning. Andreas Hojer anfører i sin *Lebens und Regierungsgeschichte König Friederichs IV.* (5. Buch (1703), 383. Rigsarkivet) heller ikke noget om en sammensværgelse.

³ Brev 20/10 1703.

han betroede papiret, skulle ikke kunne skade ham, hvis brevet faldt i uvedkommendes hænder.

Hvor lidet end selve drabet således kunne regnes Plessen til last, var det dog en særdeles ubehagelig affære for ham. Begivenheden kunne bruges mod ham af hans modstandere ved hoffet, eftersom han, gennem sin ordre til sekretær Lesser om at forsegle Moreaus papirer, var indblandet i sagen. Fjenderne ville straks — iøvrigt ligesom vi gør det i dag — undres over, at Plessen som privatmand kunne foretage en forsegling af den polske diplomats papirer, og man ville naturligt nok ræsonnere, at så måtte Plessen have noget at skjule. Det er der vel næppe heller nogen tvivl om, at han har haft. Intrigespillet mod Schade har sikkert resulteret i breve, notater el. lign. til Moreau, som i Schades hænder kunne have gjort fortræd.

Det gjaldt for Plessen at handle hurtigt, og allerede dagen efter, den 10. oktober, sendte han en indberetning til kongen om det passerede og om sin stilling hertil¹. Denne må dog ikke have tilfredsstillet Frederik IV, thi den 13. oktober udgik der til gehejmeråd Niels Krag, etatsråd Niels Benzon og justitsråd Siegfr. Friis Dverig ordre om at træde sammen i en kommission for at undersøge sagen, herunder også spørgsmålet om forseglingen og hvem der havde givet ordre til at foretage den². Denne sidste bestemmelse er tydeligt rettet mod Plessen.

Det var klart, at Lesser som øjenvidne til drabet ikke kunne undgå at blive indkaldt til forhør. Dette skete d. 15. oktober³, men Lesser nægtede efter ordre fra sin herre at give møde, idet han henholdt sig til, at han — som Plessens sekretær — var ansat i prins Jørgens tjeneste. Derimod tilbød han at afgive en skriftlig beretning om sit forhold til det skete. Dette indberettede kommissionen naturligvis, og d. 3. november⁴ fik den ordre til at undersøge det lovmedholdelige i dette standpunkt, der jo ikke

¹ Lessers brev 22/10 1703.

² RA. D. Kanc. Sjæll. Tegn. 1703, nr. 348.

³ Brev af denne dato fra kommissionen til Chr. Siegfr. v. Plessen. Indlæg til Sjæll. Tegn. 1703 nr. 348.

⁴ RA. D. Kanc. Sjæll. Tegn. 1703 nr. 371.

har kunnet gøre noget gunstigt indtryk på kongen. På denne måde søgte Plessen at dække sin sekretær, men han måtte også tænke på at gardere sig selv. Han søgte her ikke pure at fralægge sig alt ansvar for det passerede — hvad der yderligere synes at bekræfte, at han ikke har været helt uskyldig — men valgte i stedet for at tildele sig selv en slags diplomatisk immunitet. Sagen var den, at Plessen siden 1678 havde været prins Jørgens, den engelske prinsgemals, repræsentant og godsforvalter i Danmark. Ved at betone denne sin stilling mente Plessen at kunne unddrage sig retslig forfølgelse i denne beklagelige affære.

Det skulle hurtigt vise sig, at dette var en farlig holdning at indtage, thi Frederik IV ræsonnerede ganske logisk, at Plessen derefter ikke længere kunne være i hans, kongens, tjeneste. Derfor blev den militære vagtpost, der som et ærestegn var anbragt ved de øverste civile og militære embedsmænds boliger, trukket bort fra det plessenske hus, og kongen forbød Plessen at vise sig ved hoffet, ligesom han også mistede sin portofrihed¹. Et brud var indtrådt mellem kongen og den tidligere finansminister!

Selv om Plessen i disse år som nævnt var ved at trække sig ud af dansk statstjeneste, kunne et sådant brud dog ikke være i hverken hans eller prins Jørgens interesse. Derfor besluttede han nu at møde i rådstuen for den nedsatte kommission for at bede den foranledige, at sagen holdtes nede på et plan, hvor der ikke kunne opstå diplomatiske skærmydsler med England², en noget ejendommelig anmodning i betragtning af, at det var hans egen stillingtagen, der ville bære skylden for eventuelt opstående forviklinger af denne art. Ifølge aftale med kommissionen opsatte Plessen endnu en forestilling til kongen, men også den forblev ubesvaret³. Nogle få dage efter — d. 13. november — opløstes kommissionen imidlertid, og sagen blev henvist til ordinær rettergang⁴.

¹ Lessers brev 30/10 1703.

² Lessers brev 30/10 1703.

³ Lessers brev 10 11 og 24 11 1703.

⁴ RA. D. Kanc. Sjæll. Tegn. nr. 382. Burchard v. Suhm blev ved højesteretsdom 15/10 1704 dømt fra livet in contumaciam og flakkede i de følgende

Dette betød dog på ingen måde, at Frederik IV havde opgivet tanken om at ramme Plessen. I et privat brev til prins Jørgen rettede kongen nu en række beskyldninger mod Plessen og anmodede prinsen om at rappellere ham eller dog i det mindste give ham ordre til at tage ophold i Vordingborg. Både prins Jørgen og dronning Anna tog dog Plessen varmt i forsvar og nægtede at tro på beskyldningerne, hvilket den engelske gesandt i København, James Vernon, skulle meddele kongen. Denne svarede Vernon mundtligt, at hvis han, kongen, havde villet gøre brug af sin ret, ville han have kunnet fare ganske anderledes frem mod Plessen, og at han kun havde afholdt sig derfra af hensyn til dronningen og prinsgemalen. Ingen fyrste i hele verden kunne være tvunget til at se en mand, der var ham imod, ved sit bord, og Plessen havde allerede i lang tid været ham ubehagelig¹.

Situationen kunne således være faretruende nok for Plessen, der sikkert ingen illusioner har næret om, at hans fjender ved hoffet ikke ville skubbe til den hældende vogn. Der er næppe nogen tvivl om, at han efter bedste evne har prøvet at afvende den kongelige unåde bl. a. gennem de formående venner han havde i de ledende kredse, fx. Christian Lente, som kunne arbejde kongen til fordel for ham. Danmarks ydrepolitiske situation er her formodentlig også kommet Plessen til hjælp.

I disse år, der lå mellem freden i Travendal år 1700 og udbruddet af krigen med Sverige 1709, måtte Danmark styre en forsigtig udenrigspolitisk kurs. I vinteren 1703—04 lå kong Karl XII i vinterkvarter i Vestpreussen, og hans modstandere, der eo ipso derfor måtte være Danmarks latente forbundsfæller, Sachsen-Polen og Rusland, forholdt sig afventende. Den danske

år rundt i udlandet, både i polsk og i fransk tjeneste. Voteringerne i højesteret oplyser kun, at Suhm blev dømt for drab, ikke at der forelå et komplot el. lign. Rigsarkivet, Højesterets voteringsprotokol 1704, litra A, s. 286—289.

¹ Udateret brev fra Lesser, sikkert skrevet i de første dage af december 1703. De omtalte kongelige breve ses ikke at bero i Rigsarkivet, men der er næppe nogen tvivl om, at Lessers oplysninger er korrekte. De stammer sikkert fra Plessen, der givetvis har været holdt nøje underrettet om sagen, dels af prins Jørgen selv og dels af den engelske gesandt i København.

regering ville nu prøve på at få sømagterne med til et intrigespil mod Sverige, hvad der dog mislykkedes i den grad, at England blot knyttede sig nærmere til Sverige¹. Af denne grund måtte Frederik IV naturligvis være varsom med at støde den engelske dronning og hendes gemal yderligere fra sig ved at fare for hårdt frem mod Plessen, deres erklærede yndling².

Kongens vrede kølnedes imidlertid forbavsende hurtigt. Allerede den 15. december kan Lesser meddele Chr. Ludv. v. Plessen, at de første tegn til omslag i kongens stemning er blevet sporet³ og 14 dage efter lyder det glad og befriet fra Lesser, at der nu ikke længere er nogen, der kritiserer Plessens handlemåde i denne sag⁴.

Selv om Plessen dermed var sluppet vel over denne krise, kunne han dog ikke tænke sig igen at gå ind i den danske stats tjeneste. Det følgende år, 1704, tog han ophold i Hamburg, hvor han — afbrudt af hyppige rejser — levede indtil sin død i 1723. Flere gange blev han af den danske regering brugt til forskellige diplomatiske hverv, således i august 1708 og i 1718. Affæren Schade forvoldte åbenbart ikke Plessen nogen skade på længere sigt.

De moreauske papirer, årsagen til så megen strid, blev iøvrigt i december 1703 taget i forvaring af en polsk udsending ved navn Oferal (eller O'Feral)⁵.

¹ Bidrag til den Store Nordiske Krigs Historie II (1903), 12 f.

² J. Davidsen: Kjøbenhavnsliv (1889), 76 f meddeler i sin skildring af drabet på Schade en oversættelse af et brev fra kong August I af Sachsen-Polen til Frederik IV, hvori kong August billiger Plessens handlemåde. Det oplyses desværre ikke, hvor dette brev er fundet. Det findes ikke i Tyske Kancellis arkiv.

³ Lessers brev 15/12 1703.

⁴ Lessers brev 29/12 1703.

⁵ Ibidem. Oferal udnævntes 1703 23/11 til polsk legationssekretær i København, se Bittner u. Gross: op. cit. I (1936), 414.